

**DOSTONLAR, EPOSLAR VA HIKOYALARDA INSONPARVARLIK
G'OYASINING KUYLANISHI NURALIYEVA MASHXURA, RAHMONOVA
SHIRIN – UMFT UNIVERSITETI, 550-GURUH TALABALARI**

FAN: Xalq pedagogikasi

O'QITUVCHI: Haydarov Sulaymon

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalq og'zaki ijodining muhim turlari — dostonlar, eposlar va hikoyalarda insonparvarlik g'oyasining ifodalanish masalalari tahlil qilinadi. Asarlarda insonning ezgulikka intilishi, adolat, mehr-shafqat, vatanparvarlik, sadoqat va fidoyilik kabi qadriyatlar orqali insonparvarlik g'oyasi qanday kuylanayotgani keng yoritilgan. Shuningdek, o'zbek xalq og'zaki ijodida insonparvarlik g'oyasining milliy va umuminsoniy ahamiyati ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: doston, epos, hikoya, xalq og'zaki ijodi, insonparvarlik, adolat, ezgulik, mehr-shafqat, fidoyilik, milliy qadriyat.

Kirish

Har bir xalqning ma'naviy boyligi va dunyoqarashi uning badiiy ijodida, xususan, xalq og'zaki ijodida mujassam bo'ladi. Xalqning orzu-umidlari, kurashi, dardu quvonchi, g'am-tashvishlari dostonlar, eposlar va hikoyalar orqali avloddan avlodga o'tadi.

Bu asarlar insonni ulug'lash, uning ruhiy dunyosini, axloqiy fazilatlarini yuksak darajada tasvirlash orqali insonparvarlik g'oyasini kuylaydi. Chunki xalq ijodining markazida har doim inson va uning qadriyati turadi.

O'zbek xalq dostonlari, afsonalari va hikoyalari o'zining g'oyaviy yo'nalishi bilan insonni yaxshilik, adolat, sadoqat va muhabbatga chorlaydi. Bu jihatdan xalq og'zaki ijodi milliy va umuminsoniy qadriyatlarni mujassamlashtirgan bebaho xazina hisoblanadi.

Doston va eposlarda insonparvarlik g'oyasining badiiy ifodasi

Doston va eposlar — xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy dunyosi, axloqiy me'yorlarini aks ettiruvchi yirik epik asarlardir. Ularda insonparvarlik g'oyasi markaziy o'rinni egallaydi.

Masalan, “Alpomish” dostoni o'zbek xalqining eng qadimiy va ulug' dostonlaridan biri bo'lib, unda insoniylik, vafodorlik, sadoqat va adolat g'oyalari yuksak darajada ifodalangan. Alpomishning jasorati, xalqiga sodiqligi, ayolga hurmati, do'stlik va vatanparvarlik ruhidagi harakatlari insonparvarlikning yorqin timsolidir.

Shuningdek, “Go'ro'g'li” eposida ham insonparvarlik g'oyasi kuchli aks etgan. Go'ro'g'li obrazida xalq himoyachisi, adolatparvar, zulmga qarshi kurashuvchi va kambag'allarga yordam beruvchi inson siymosi gavdalanadi. U o'z hayotini xalq baxti uchun bag'ishlaydi, bu esa insonparvarlikning eng oliy darajasidir.

Eposlarda insonparvarlik nafaqat so'zda, balki harakatda, kurashda, mardlik va fidoyilikda namoyon bo'ladi. Doston qahramonlari insoniy qadriyatlarni hayotning eng murakkab sinovlarida ham asrab, ularga sodiq qoladi.

Hikoyalarda insonparvarlik g'oyasining ma'naviy mohiyati

Xalq hikoyalari insonparvarlik g'oyalarini sodda, ammo chuqur ma'noda ifodalaydi. Hikoyalarda odatda ezgulik bilan yovuzlik, halollik bilan hiylakorlik, adolat bilan zulm o'rtasidagi kurash tasvirlanadi.

Masalan, “Donishmand chol”, “Halol dehqon”, “Sadoqatli o'g'il”, “Mehribon ona” kabi xalq hikoyalarida insonning eng yuksak axloqiy fazilatlari madh etiladi. Bu hikoyalarda insonning jamiyatdagi o'rni, uning boshqalarga mehr ko'rsatish, yordam berish, halol mehnat qilish kabi sifatleri orqali insonparvarlik g'oyasi kuylanadi.

Hikoyalardagi qahramonlar odatda oddiy insonlar bo'lib, ularning hayoti, ezgu niyatlari, halolligi, mehr-oqibati xalqning ma'naviy qadriyatlarini ifodalaydi. Ular orqali yosh avlodda insonparvarlik, saxovat, kechirimlilik kabi fazilatlar shakllanadi.

Insonparvarlik g'oyasining umuminsoniy mazmuni

Insonparvarlik — bu barcha davrlar uchun dolzarb, abadiy g'oyadir. U millat, til yoki din chegaralaridan yuqori turadi. Xalq dostonlari, eposlari va hikoyalarida bu g'oya doimo bosh mavzu bo'lib kelgan, chunki u insonni inson sifatida ulug'laydi.

Masalan, xalq dostonlarida qahramonlar doimo adolat uchun kurashadi, zaiflarni himoya qiladi, mehr-shafqat bilan yo‘l tutadi. Bu holat xalqning hayotiy falsafasida “insonni sevish – Yaratganni sevish” degan chuqur ma’noni ifodalaydi.

O‘zbek xalq ijodida insonparvarlik g‘oyasi islomiy, axloqiy va milliy qadriyatlar bilan uyg‘unlashgan. Bu g‘oya xalqning tarixi, e’tiqodi, urf-odatlar bilan chambarchas bog‘liq holda shakllanib, bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini yo‘qotmagan.

Insonparvarlik g‘oyasining tarbiyaviy ahamiyati

Dostonlar va hikoyalarda kuylangan insonparvarlik g‘oyalari yosh avlodni axloqiy va ma’naviy jihatdan kamolga yetkazishda muhim vosita hisoblanadi. Chunki bu asarlar orqali yoshlar halollik, mardlik, adolat, mehr-shafqat, sadoqat kabi qadriyatlarga o‘rganadi.

Masalan, Alpomish obrazi orqali yoshlar vatan va elga sadoqat, oilaga hurmat, do‘stlik va fidoyilikni o‘rganadi. Go‘ro‘g‘li eposi esa zulmga qarshi kurashish, adolat uchun kurashish, muhtojlarga yordam berish g‘oyasini singdiradi.

Hikoyalar esa hayotiy tajriba orqali yoshlarni ezgulik sari yetaklaydi. Ular insoniy fazilatlarining hayotiy ahamiyatini anglash, mehr-oqibatli, saxovatli bo‘lishga o‘rgatadi. Shu sababli, xalq ijodining tarbiyaviy kuchi beqiyosdir.

Zamonaviy davrda insonparvarlik g‘oyalarining davomiyligi

Bugungi kunda dostonlar va hikoyalarda ilgari surilgan insonparvarlik g‘oyalari zamonaviy adabiyotda ham davom etmoqda. O‘zbekiston yozuvchilari va shoirlari asarlarida insonparvarlik, adolat, tinchlik va inson qadr-qimmatini asosiy mavzular sifatida qayta talqin qilinmoqda.

Masalan, Abdulla Qodiriyning “O‘tkan kunlar”, Cho‘lponning “Kecha va kunduz”, Odil Yoqubovning “Ulug‘bek xazinasi” kabi asarlarida ham insonparvarlik g‘oyalari asosiy badiiy yo‘nalish sifatida ko‘rinadi.

Bu asarlar xalq dostonlarining davomiyligi, ularning g‘oyaviy ildizlari hozirgi davrda ham dolzarb ekanligini tasdiqlaydi. Demak, insonparvarlik g‘oyasi — bu millat ruhiyatida abadiy yashaydigan, insoniyatni yaxshilikka chorlaydigan kuchdir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, dostonlar, eposlar va hikoyalarda insonparvarlik g'oyasi xalqning ma'naviy hayotini ifodalovchi, insonni ulug'lovchi asosiy yo'nalishlardan biridir.

Bu asarlar insonning ruhiy pokligi, ezgulikka intilishi, boshqalarga mehr-muruvvat ko'rsatish kabi yuksak qadriyatlarni targ'ib etadi. Xalq og'zaki ijodi orqali insonparvarlik g'oyasi asrlar davomida saqlanib, yosh avlodni tarbiyalashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda.

Shunday qilib, insonparvarlik g'oyasi — bu nafaqat badiiy obraz, balki xalq tafakkurining, milliy g'ururning va umuminsoniy qadriyatlarning ramzidir. U o'zbek xalqining ruhiyatini, e'tiqodini va ma'naviy qudratini ifodalovchi abadiy badiiy manba bo'lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xaydarov. S.A. (2025). Oilaviy tarbiyada va maktab tarbiyasida yuzaga keladigan risklar. 16-son. 9-11.
2. Хайдаров С. (2024). Spiritual influence on child education in families. Web of Teachers: Inderscience Research. 2 (11). 203-205.
3. Хайдаров С. (2025). Оилаларда фарзанд тарбиясига рухий таъсир ўтказиш. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
4. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
5. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.
6. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.
7. Khaydarov S.A. (2025). On analysis of family factors and social creativity issues in the study of the psychological portrait of educational institutions' leaders. Tuijin Jishu/Journal of Propulsion Technology ISSN: 1001-4055 Vol. 46 No. 2.

8. Хайдаров С. (2025). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. 3 (9). 261-265.